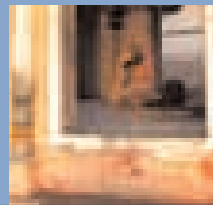

Džinismus

P Á T Á
Č Á S T

Historický přehled

EMMA SALTER

Džinismus pochází z Indie. Název je odvozen od slova *džin*, přemožitel. Džinové se rovněž nazývají *tírthankarové* (oba termíny jsou synonymní), což znamená „ti, kteří se přebrodili na druhý břeh“. Džinové či tírthankarové jsou náboženští učitelé, kteří podle džinistických věřících dosáhli osvícení a vševědoucnosti tím, že přemohli *sansáru* (viz „Džinismus: Věrouka“). Jelikož jsou vševědoucí, jejich učení představuje nezpochybnitelnou autoritu a džinistům skýtá most či brod (odtud „ti, kteří se přebrodili“) od *sansáry* k osvobození.

Již v rané historii se džinismus rozdělil do dvou hlavních sekt: džinismus digambarů převládá v jižní Indii, džinismus švétámbarů v Indii severozápadní. Podle některých badatelů vznikaly rozdíly mezi přesvědčením a praktikami těchto dvou sekt postupně po schizmatu, které nastalo po Shromážděním Valabhi v Sauraštre v pátém století našeho letopočtu, kdy byl stanoven švétámbarový kánon bez zastoupení

digambarů. Dnešní džinismus má mnoho větví; většina z nich je spojena buď s digambarským, nebo švétámbarovým džinismem.

Dvacet čtyři džinů

Dvacet čtyři džinů se rodí a káže ve třetí a čtvrté fázi každé poloviny kosmického cyklu (viz „Džinismus: Věrouka“). Podle digambarů bylo všech dvacet čtyři džinů posledního cyklu muži; švétámbarové jsou přesvědčeni, že devatenáctý džin, Mallinath, byla žena. Dvacátý čtvrtý, nejnedávnější džin se jmenoval Mahávíra. Podle džinistické tradice vstoupil kosmos jen několik let po Mahávírově smrti do páté fáze regresivní poloviny svého cyklu, která bude trvat zhruba 21 000 let. První džin další skupiny dvaceti čtyř džinů se nenarodí dříve, než nastane třetí fáze dalšího progresivního cyklu. Historici náboženství někdy spojují počátek džinismu s narozením Mahávíry. Samotní džinisté hovoří o věčných dějinách, v nichž je Mahávíra jednou částí neustálých cyklů duchovních mistrů. Podle textových dokladů byl Mahávíra historickou postavou, současníkem Buddhovým. Nálezy dokládají také existenci dvacátého třetího džina nazývaného Páršva, jenž žil zhruba 250 let před Mahávírou.

Indické náboženství v dobách Mahávírových

Mahávíra žil na konci védského období, kdy se náboženská kultura soustředila na rituály zajišťující zdraví a prosperitu jedinců jakož i kosmickou rovnováhu a politickou stabilitu. Rituál, který někdy zahrnoval zvířecí oběti, měli na starosti hospodáři z vyšší kasty, ale prováděli jej členové kněžské kasty (bráhmani), kteří si monopolizovali náboženskou autoritu a získali v indické společnosti významné postavení. Zhruba od sedmého století před Kristem se začalo objevovat množství asketických tradic (*šramana*), které se rozešly se s védskou kulturou a v náboženské praxi přesunuly důraz z vnějšího rituálu na odříkání a asketismus. Džinismus a buddhismus jsou příkladem těchto tradic.

Mahávírova životní pouť

Mahávíra žil a kázal poblíž Patny ve státě Bihár. Zemřel ve věku sedmdesáti dvou let. Podle historiků zemřel

kolem roku 425 před Kristem. Podle digambarů zemřel v roce 510 před Kristem, podle švétámbarů v roce 527. Džinisté oslavují pět významných okamžiků jeho života: početí, narození, začátek askeze, osvícení a konečné duchovní osvobození (*móksa*). K těmto pěti významným událostem dochází v životě každého skutečného džina.

Mahávírův životní příběh a učení zachycují džinistické spisy. *Kalpasútra* popisuje, jak se po Mahávírově předchozím vtělení do nebeské bytosti Indra (král bohů) postaral o to, aby se Mahávíra přesunul do lůna své matky. Švétámbarský džinismus tvrdí, že Mahávíra byl omylem dopraven k bráhmanské ženě, dříve než dorazil ke své zamýšlené matce Trisale, jež byla ženou krále Siddhárthy. Džinové se vždy rodí v kastě válečníků a aristokratů (na rozdíl od védské kultury, kde byli svatí muži vždy bráhmani). Význam Mahávírova vzdání se světa je zvláště rozkošnickým životem, který opustil. Trisala měla během

Džinisté omývají sochu Pána Mahávíry mlékem a vodou.

těhotenství množství příznivých snů, jež byly vyloženy jako předpovědi, že se Mahávira stane velkých politickým nebo duchovním vůdcem.

Když se Mahávira narodil, lidé i bohové se radovali. Indra vzal dítě na horu Meru uprostřed univerza, kde byl pomazán a posvěcen. Mahávira se původně jmenoval Vardhamana („Stoupající“), poněvadž jeho rodina byla během matčina těhotenství na vzestupu. Mnohem později dostal kvůli přísnému asketismu, jehož se držel jako dospělý, jméno Mahávira („Velký hrdina“).

Podle švétámbarské tradice si Mahávira jako mládenec vzal za ženu princeznu Jasodu, která mu porodila dceru. Digambarská tradice to popírá. Když bylo Mahávirovi třicet let, poprosili jej bohové, aby svůj osud naplnil jako džin. Mahávira je vyslechl a stal se asketou; při jeho iniciaci plnili kněžský úřad bohové. V rámci svého zasvěcení se Mahávira zřekl všeho svého majetku a dokonce si oholil vlasy. Asketičtí novicové v džinismu si při iniciačním obřadu holí vlasy dodnes.

Po zbytek života se Mahávira toulal bez přístřeší a bez majetku. Tradice digambarů tvrdí, že byl od počátku nahý. Švétámbarská tradice hovoří o tom, že se jeho bílá róba zachytila o křoví, avšak Mahávira byl příliš hluboko ponořen do kontemplace, než aby si všiml její ztráty. V obživě byl závislý na milodarech vesničanů, i když lidé, které potkával, s ním často nakládali špatně. Řídil se praxí nenásilí, krajní měrou se postil a neustále meditoval o přirozenosti duše. Po dvaceti a půl letech Mahávira dosáhl osvícení a vševědounosti.

Mahávirovo osvícení představuje životně důležitý okamžik džinistických dějin, poněvadž od tohoto bodu začalo jeho dráha jako dvacá-

Vůdci a osvícení

Indrabhuti Gautama a Sudharman byli jediní dva z nejbližších jedenácti Mahávirových žáků, kteří žili déle než on. Tradice vypráví, jak osvícení Indrabhuti Gautamy bránila jeho ohromná oddanost Mahávirovi. Nejdříve zpola zešílel kvůli Mahávirově smrti, jeho rozrušení však po několika hodinách opadlo, jakmile si uvědomil pravdu Mahávirovy mókšy, a rovněž dosáhl osvícení. Džinisté slaví Mahávirovu mókšu a osvícení Indrabhuti Gautamy při listopadovém svátku zvaném dípávali (díváli).

Sudharman vedl asketické společenství, dokud také nedosáhl osvícení; poté převzal vedení jeho žák Jambu. Džinisté velmi záhy získali přesvědčení, že v současné kosmické éře již nelze osvícení dosáhnout. Tato představa ochraňuje džinistický názor, že duchovní vůdci byli vševědoucí, poněvadž nelze prověřit vševědounost žádného žijícího člověka.

tého čtvrtého džina. Shromáždění (*samavasarana*), při kterých kázal, jsou opakovaným námětem džinistických uměleckých děl. Mahávira zde zaujímá ústřední postavení; v soustředných kruzích jej obklopuje sbor sestávající z bohů, lidí a zvířat. Mahávira hledí na východ, ale aby ho celé shromáždění mohlo vidět a slyšet, bohové napodobují jeho vzeřzení obrácení do všech světových stran. Podle digambarského džinismu vydávalo Mahávirovo tělo, když mluvil, božský zvuk (*divjadhvani*), který jeho žáci překládali shromáždění.

Tvrdí se, že za svého života Mahávira založil džinistické společenství čítající 36 000 jeptišek, 14 000 mnichů, 318 000 laických sester a 159 000 laiků. Jeho prvními třemi žáky byli bráhmanští kněží: Indrabhuti Gautama a jeho dva bratři, Agnibhuti a Vajubhuti, kteří konvertovali poté, co je Mahávira

„Když dorazil k nejuzněšenějšímu u stromu ašoka, Mahávira nařídil, aby vedle něj položil jeho palankin. Poté z něj vystoupil. Strhal ze sebe všechny své ozdoby a šperky a vlastněma rukama si vyholil hlavu.“

Verš z Kalpasútry 116

„Stále ponořen v meditaci, Mahávira dospěl k nejvyššímu poznání, které se nazývá kevala a je nepřekonatelné, neomezené, bezmezné, dokonalé a úplné. Šramán Bhagavn Mahávira se tak stal vznešeným, vítězným, vševědoucím, vše vidoucím.“

Verše z Kalpasútry 120 a 121

přemohl v diskusi. Brzy je následovalo dalších osm bráhmanských konvertitů, čímž počet nejbližších Mahávírových žáků dosáhl jedenácti. Těchto jedenáct žáků mělo stovky vlastních následovníků, kteří se rovněž obrátili na džinismus. Všech jedenáct nejbližších Mahávírových žáků dosáhlo pod jeho vedením osvícení.

Asketická a laická společenství

Záhy po Mahávírově smrti se společenství džinistických asketů začalo větvit na další skupiny. Vzhledem ke svému slibu nemajetnosti byli asketi životně závislí na milodarech laiků, kteří sdíleli jejich hodnoty nenásilí a vegetarianismu, takže laická společenství vznikla zřejmě poměrně brzy s askety bok po boku. Nápis dokládající dary obchodníků a řemeslníků nacházíme od samého počátku. Od pátého století našeho letopočtu přerostlo dávání almužen od darování jídla k vytváření ubytoven pro askety. V jedenáctém století našeho letopočtu existovalo množství asketických komunit podporovaných laickými stoupenci. Každou asketickou komunitu vedl náboženský učitel (*áčárja*). U švétámbarů zakládala a dodnes zakládá náboženskou autoritu *áčárjy* dědičná linie vedoucí zpět k Mahávírovu žáku Sudharmanovi.

Rozšíření džinismu v Indii

Džinisté se brzy začali stěhovat ze severovýchodu Indie do dalších oblastí; asketi takto naplňovali svou přísahu jako potulní žebraví mniši, laici hledali obchodní příležitosti. Někteří šli západní karavanovou cestou do měst Dillí, Mathura a nakonec do Gudžarátu; jiní sledovali jižní cestu k městům Orissa, Chennai a Mysore. Mathura byla na přelomu tisíciletí a možná ještě dříve významným obchodním a kul-

turním centrem džinismu: nápis z roku 157 na džinistickém oltáři naznačuje, že svatyně byla v této době již poměrně starobylá. Kolem čtvrtého století našeho letopočtu tlak vládnoucí říše Gupta a mezinárodní obchodní příležitosti přiměly některé džinisty, aby se vydali dále na západ do Valabhi, které se stalo důležitým centrem švétámbarského džinismu.

Přítomnost džinismu v jižní Indii lze doložit zhruba od druhého století před Kristem nápisy v Kalinga. Džinismus digambarů měl v jižní Asii značný náboženský a kulturní vliv téměř jedno tisíciletí. V šestém století našeho letopočtu

byli džinisté geograficky a sektářsky rozděleni: švétámbarové na západě, v Gudžarátu, Rádžasthánu a Paňdžábu, digambarové na jihu, v Maháráštre a v Karnatace. Poblíž Mahávírova rodiště na severovýchodě země zbyla jen hrstka džinistů.

Panovnický patronát

Rozvoji džinismu pomohla období vladařské podpory. Srenika, jenž vládl v Biháru v době Mahávírova působení, byl jeho poselství příznivě nakloněn. Džinismu přátelskou dynastií Nanda následovala dynastie Chandragupta Maurya, jež vládla v Biháru do třetího století před Kristem. Panovník Vanaraja

v Gudžarátu, ovlivněný švétámbarý, ustanovil džinismus státním náboženstvím v letech 746 až 806 našeho letopočtu. Džinističtí asketi někdy budovali vazby na panovnické patrony, což přinášelo ochranu džinistickým společenstvím a napomáhalo šíření džinismu. Áčárja Hemaandra (nar. 1089) byl dvorním učencem Džajasimhy Siddharadží (vládce Gudžarátu v letech 1092–1141) i jeho nástupce Kumarpaly, jenž vládł do roku 1165. Po boku s Hemaandrou Kumarpalou zaváděl do správy říše džinistické hodnoty. Složil přísahu džinistických laiků, byl vegetariánem, postavil mimo zákon porážení

Ženské věřící před džinistickým chrámem ve Fatehpur Sikri v Indii.

dobytká a vystavěl džinistické chrámy, například chrám na vrchu Taranga v Gudžarátu.

Digambarští džinisté v jižní Asii se téměř sedm set let těšili politické stabilitě pod vládou dynastie Ganga v Karnatace, která se dostala k moci roku 265 našeho letopočtu s pomocí mocného askety Simhanandiho. Další dvě dynastie podporující džinismus byly Raštrakutové v Deccanu mezi osmým a dvanáctým stoletím a Hojsalové

cích džinistických asketů ohrožen askety trvale usazenými v klášteřech. V švétámbarškém džinismu se tyto usedlí žebraví mniši nazývali *čaitjavasi* (chrámový obyvatel). Chrámoví asketi zpochybňovali náboženskou zdůvodněnost neustálého putování a tvrdili, že svou existencí džinismus opatrují, jelikož udržují chod chrámů. Jejich postoj však napadli reformní džinisté zastávající hodnotu nemajetnosti, podle kterých byli usazení žebraví mniši vlašní a bezvěreční. V roce 1024 porazil reformní asketa Džinesvara Suri v diskusi chrámového asketu u královského dvora v Patanu v Gudžarátu. V polovině patnáctého století založil slavný laik Lonka Šah z Gudžarátu hnutí Lonka Gacča. Tito džinisté se snaží vrátit k Mahávirově učení, což podle Lonka Šaha znamená žádné *čaitjavasi*, žádné chrámy ani obrazy při bohoslužbách.

Ve dvacátém století vznikla v rámci digambaršského džinismu instituce kleriků. *Bhattaraci* („ctihodní“) procházeli jen minimálním asketickým zasvěcením. Spravovali chrámový rituál, dohlíželi na přísahy laiků a na jejich náboženskou výchovu a udržovali knihovny. *Bhattaraci* rovněž působili jako vyslanci džinistických komunit u ostatních náboženských a politických autorit. Džinisté jim vděčí za vyjednání politické ochrany a prosazování džinismu šířením vzdělanosti a knih. Instituce *bhattaraků* však ve zpětném pohledu působí jako emblém duchovního úpadku, poněvadž jejich nároky na náboženskou autoritu nedokládala mravní autorita asketického odříkání. Na počátku dvacátého století se většina z třiceti šesti postů *bhattaraků* vyprázdnila.

Část sloupu zobrazující tanečnický v chrámu Dilwara v Mount Abu v indickém Rádžasthánu.

v Karnatace mezi dvanáctým a čtrnáctým stoletím. V obdobích vladařského patronátu získal džinismus v severní a jižní Indii bohatství a politický vliv. Ve třináctém století však tento vliv začal mizet pod rostoucí muslimskou vládou a kvůli hinduistickému hnutí *bhakti*.

Kacířství a reformy

Zhruba ve čtvrtém století našeho letopočtu byl duchovní ideál putuj-

Posvátné spisy

EMMA SALTER

Džinistické posvátné spisy nemají úhlednou podobu. V džinismu nenajdeme protějšek křesťanské Bible. V průběhu džinistických dějin se z celé řady náboženských textů staly texty posvátné. Některé z nich jsou starověké, ale v mnohých se zrcadlí nauky poměrně nedávných světců. V džinismu se posvátnost textu nesoudí podle jeho starobylosti, nýbrž podle náboženské hodnoty obsahu a jeho využití při bohoslužbě. Džinisté mohou za posvátný text považovat jak starověký spis od proslulého askety, tak hymnus z devatenáctého století vytvořený zbožným laikem.

Starověké spisy

Není známo, kdy byly poprvé písemně zaznamenány starověké džinistické spisy (*ágamy*). Rané texty byly psány jazykem *ardhamagadhi* (jedna z forem prákrťů) a později sanskrtem. Starověká písemná tradice vychází z orální tradic. Každý z Mahávírových žáků údajně sestavil ústní přehled Mahávírova učení souhrnně známý jako *Dvanáctiramenný koš*. Dochovaný džinistický kánon nenapsala jedna osoba v určitém historickém okamžiku, byť jej džinisté považují za odraz Mahávírových nauk.

Digambarové a švétámbarové nehovoří o tomtéž kánonu. Švétámbarové jsou přesvědčeni, že jejich spisy pocházejí přímo z *Dvanáctiramenného koše*, kdežto podle digambarů se tato raná literatura ve druhém století našeho letopočtu ztratila; zpochybňují proto autoritu švétámbarového kánonu. Někteří digambarští asketi nicméně uznávají autoritu některých švétámbarových

spisů. Digambarští asketi se svou ranou písemnou tradicí možná ztratili kontakt kvůli migraci do jižní Indie (viz „Džinismus: Historický přehled“). Někteří badatelé vyjádřili podezření, že jejich odmítnutí švétámbarového písma představovalo strategii, jak zavést jasné rozlišení mezi dvěma sektami. Doklady naznačují, že obě písemné tradice mají stejné kořeny.

Kánon digambarů

Nejstarší text, který digambarové uznávají, nese název *Spis o šesti částech*. Pochází od askety Dharaseny, jenž žil ve druhém století našeho letopočtu. Nedlouho poté sestavil další asketa Gunabhada *Pojednání o vášních*. Pouze u těchto dvou spisů digambarští džinisté uznávají, že patří k starověké tradici. V obou se rozebírá přirozenost duše a její osvobození ze *sansáry* (viz „Džinismus: Přesvědčení“).

V průběhu staletí vytvořily spisy vážených digambarských asketů literární korpus, jenž získal status kánonu. Je uspořádán do čtyř skupin známých jako *Výklady*:

- jedním z nejslavnějších textů první skupiny jsou *Všeobecné dějiny*, které líčí mimo jiné počátky džinismu a společnosti, jakož i život Mahávíry a ostatních džinů. *Všeobecné dějiny* napsal v osmém století asketa Džinasena a jeho žák Gunabhada. (Švétámbarové mají svou vlastní verzi *Všeobecných dějin*.);
- ve druhé skupině jsou kosmologické texty;
- ve třetí najdeme texty o pravidlech chování asketů i laických džinistů. Některé z nejvýznamnějších spisů této skupiny napsal slavný digambarský *áčárja* Kundakunda, jehož někteří historici kladou do osmého století,

podle digambarové tradice však žil o několik století dříve;

● ve čtvrté skupině najdeme širokou paletu metafyzických prací a náboženských hymnů.

Kánon švétámbarů

Švétámbarový kánon vznikl během tří koncilů, při nichž nejvyšší švétámbarští asketi bez účasti digambarů přednášeli, co si zapamatovali z ústní tradice. Jejich vzpomínky pak byly písemně zaznamenány. První koncil se konal v Patně sto šedesát let po Mahávírově smrti; druhý koncil proběhl osm set dvacet sedm let po Mahávírově smrti zároveň v Mathure na severu a ve Valabhi na západě. Vznikly tím jisté nesrovnalosti, ale švétámbarští džinisté obecně přijali verzi z Mathury jako první oficiální kánon. Třetí koncil, při kterém bylo vytváření švétámbarového kánonu završeno, proběhl ve Valabhi v první polovině pátého století našeho letopočtu. Učenci, kteří se snaží rekonstruovat raný švétámbarový kánon, narážejí na problém, že neexistuje žádný seznam textů na těchto koncilech přijatých.

Švétámbarový kánon se člení do tří skupin. První část tvoří *púrva*, tradice ztracených spisů, které digambarové a švétámbarové přijímají jako autoritativní. Další je *Dvanáct ramen*, z nichž dvanáctý spis je ztracený. Třetí skupina je rozčleněna do pěti kategorií pomocných spisů, které nepocházejí od Mahávírových žáků, ale od pozdějších asketických učitelů.

Podali jsme široký a všezahrnující náčrt švétámbarového kánonu. Ne všichni švétámbarové uznávají všechny texty za autoritativní. Například dvě větve švétámbarového džinismu, sthanakvasové a terapanthové, odmítají texty hájící uctívání obrazů.

Tattvarthasútra

Jedním z významných textů uznávaných jak digambarů, tak švétámbarů, je *Tattvarthasútra*. Ve čtvrtém nebo pátém století ji sepsal asketa Umasvati, o němž víme jen velmi málo, ačkoli digambarové i švétámbarové shodně tvrdí, že patřil do jejich sekty. *Tattvarthasútra* byl první významný džinistický spis napsaný sanskrtem a rovněž první text, který uspořádal hlavní aspekty džinistické doktríny do jednoho svazku. Úvodní verše *Tattvarthasútry* stanovují podstatu džinistické doktríny jako správnou víru, správné poznání a správné chování. Tato triáda je známa jako „tři klenoty džinismu“.

Postoje k posvátným spisům

Původně mohli studovat písmo pouze asketi. Laici byli z této činnosti vyloučeni, poněvadž nerozuměli ne-hovorovému jazyku těchto textů a poněvadž studium textů bez přípravy asketickou přísností se považovalo za nebezpečné. Laici se setkávali s posvátnou literaturou při náboženských čteních, která prováděli asketi, a při jejich náboženských praktikách. Zčásti kvůli těmto omezením vzniklo značné množství náboženských textů, které napsali laici svými hovorovými jazyky. V novějších dobách se situace změnila. Byly publikovány vybrané svazky posvátných džinistických textů, čímž se rozšířil přístup pro laické džinisty i nedžinisty. Ohromný korpus posvátné literatury však zůstává ve výlučném vlastnictví asketických komunit.

„Osvícený názor na svět, osvícené poznání a osvícené jednání jsou cestou k osvobození.“

Umasvati,
Tattvarthasútra,
verš 1, 1

Věrouka

EMMA SALTER

Značná část džinistického učení se týká přirozenosti duše a jejího osvobození z područí. Každá živá bytost má duši, která je v pasti *sansáry* (neustálého cyklu zrození, smrti a znovuzrození, jenž váže duši k její světské existenci). Vázanost duše na *sansáru* je utrpením, i když si tělo, ve kterém je duše přítomna, užívá šťastného života, poněvadž uvázané duše si neuvědomují svou pravou přirozenost, jíž je vševědouce a absolutní blaženost. Vševědouce je čisté a souběžné poznání všech věcí. Když si duše zcela uvědomí svou pravou přirozenost, osvobodí se od *sansáry* a stane se duší osvobozenou (*arhat* či *kévalin*), která se již nevtěluje a netrpí žádným dalším světským zajeťím. Džinové byli díky své roli náboženských učitelů výjimečnými *arhaty*.

Jakmile fyzické tělo, do něhož je osvobozená duše vtělena, zemře, duše dosahuje *móksy* (stavu absolutní čistoty a dokonalosti) a nazývá se *siddha*. *Siddhové* nemají fyzická těla. Obývají nejvyšší část univerza v trvalém stavu vševědouce a blaženosti, a pozemské, světské záležitosti se jich už netýkají. Soteriologickým cílem džinismu je dosáhnout *móksy* a stát se *siddhou*.

Područí

Duše je lapena v *sansáre* kvůli důsledkům *karmy*.

● V džinismu je *karma* fyzická látka, která proniká celým univerzem, ale je natolik jemná, že není viditelná. Za určitých okolností *karma* „přilne“ k duši a zatemní její poznání, takže ta nezná svou

pravou, čistou povahu. Představme si to tak, jako když prach na zrcadle brání čistému zrcadlení. Duše vytváří energii tím, že podněcuje tělo k mentálním, verbálním a fyzickým jednáním. Tato energie přitahuje volně plovoucí *karmu* k duši.

● *Karma* nedokáže přilnout k duši sama o sobě. Aby k tomu došlo, musí být přítomna *kašája* (volně překládaná jako „vášeň, náruživost“; patří sem rovněž hněv, pýcha, podvod a nenasytlost). Duše vytváří *kašáju* kvůli podněcení, jež je dvojího typu: přitažlivost nebo odpor vůči události nebo věci.

● *Karma* nakonec přilne k duši, uzraje, vytvoří jistý účinek (mentální, slovní nebo fyzický akt obvykle odrážející aktivitu, jíž byla přilákána), a pak přirozeně odpadne. Džinisté proto někdy říkají, že okolnosti lidských životů vyplývají z jejich *karmy*.

● Důsledky *karmy* jsou někdy nepřijemné, jindy příjemné; poněvadž ovšem veškerá *karma* lapí duši do pasti *sansáry*, bylo by podivné označovat jakoukoli *karmu* za „dobrou“. Jednání, k němuž *karma* podněcuje duši, vytváří energii, která přitahuje další *karmu*. Odpověď duše na tento podnět, vábení nebo odpor vůči němu, způsobuje další *karmu* lnoucí k duši, a tak cyklus pokračuje.

Karma tudíž lapí duši do *sansáry*, poněvadž ji klame ohledně její pravé přirozenosti a protože ji zaplétá do neustálého cyklu akce a reakce. Duše se musí znovu a znovu vtělovat, aby vyloučila *karmu*, která k ní přirostla, ale zároveň k ní neustále lne další a další *karma*. Typ *karmy*, který k duši přilne, určuje její příští vtělení.

„Pětí příčinami otroctví je klamný názor na svět, nezdrženlivost, laxnost, vášně a skutky těla, řeči a myslí. Kvůli svým vášním duše přitahuje a přijímá materiální částičky karmické poroby. Výsledkem je otroctví.“

Umasvati,
Tattvarthasútra,
verše 8, 1–3

Osvobození

Džinisté tvrdí, že svazující účinek *karmy* není tentýž jako účinek predestinace (kdy člověk nemá možnost ovlivnit události vlastního života), poněvadž duše je intelektuální síla, jež vykonává svobodnou vůli tím, že se rozhoduje, jak reagovat na životní podněty. Džinisté se snaží kontrolovat typ a množství *karmy* náboženskými praktikami (viz „Džinismus: Bohoslužby a svátky“). Strategie k překonání mechanismu područí tudíž skýtá mravní rámec, podle něhož mají džinisté žít.

Džinisté nejsou závislí na postavě vnějšího spasitele, ale musejí přijmout osobní zodpovědnost za své osvobození. Mahávírový nauky popisují, jak džinisté mohou očistovat duše od *karmy*, avšak Mahávíra to nemůže udělat za ně. Cestu náboženské praxe vedoucí k osvobození

(*mókša marg*) mapují tzv. *gunasthany*, čtrnáct stupňů čistoty, jimiž duše na cestě k *mókše* musí projít:

- Čtvrtý stupeň je zásadním bodem obratu na duchovní cestě, poněvadž džinista zde dosahuje *samjakdaršana*, pravého vhledu. Džinisté vykládají zkušenost *samjakdaršany* různě. Pro některé znamená hluboké osobní pouto k jejich náboženství, pro jiné je náboženským závazkem spojeným s duchovní zkušeností vazby k vlastní duši.
- Na pátém stupni *gunasthana* se skládají *anuvratas* (laické přísahy); *mahavratas* (asketické přísahy) se pak provádějí na stupni šestém (viz „Džinismus: Rodina a společnost“). Džinisté se domnívají, že osvobození mohou dosáhnout pouze asketi. Švétámbarové věří, že osvobození je dostupné i asketickým ženám,

Věřící obětuje dary k nohám Gomatesvary, „Mysorského kolosu“, vztyčeného roku 983 v Šravana Belagola v jihoindické Karnatace.

kdežto podle digambarů je to výlučně mužská záležitost.

● Na třináctém stupni *gunasthana* se všechna šálivá *karma* konečně rozptyluje a duše dosahuje vševědouce.

● V okamžiku smrti všechna *karma* spojená s tělem mizí a osvobozená duše dosahuje *móksy*. To je čtrnáctý stupeň *gunasthany*.

Podle džinistů nelze v této části univerza v současné kosmické éře pokročit za sedmý stupeň *gunasthany*.

Bůh a božství

Jelikož džinisté nevěří v Boha stvořitele, džinismus bývá občas popisován jako ateistické náboženství. To je ale pomýlené.

V džinismu se osvobozené duše

uctívají jako božské bytosti a právě jim, zvláště pak džinům, džinisté konají bohoslužby. Hierarchii bytostí hodných uctívání vyjadřuje *Panč Namaskara Mantra*:

*Klaním se arhatům,
klaním se siddhům,
klaním se áčárjům,
klaním se asketickým učitelům,
klaním se všem asketům.
Toto pětinasobné pozdravení,
jež ničí všechn hříchy,
stojí na prvním místě jako
nejpříznivější ze všech
příznivých věcí.*

UPRAVENO Z RUKOPISU

DŽINISTICKÁ CESTA OČIŠTĚNÍ

Přednes této nejpoblárnější džinistické mantry je součástí většiny typů bohoslužeb a uznávají ji – s drobnými obměnami – všechny džinistické sekty. *Arhatové*, vtělené, osvobozené bytosti, se uctívají jako první, poněvadž zachovávají džinistické nauky. *Siddhové* již dosáhli *móksy*, takže se nestarají o světské záležitosti.

Přirozenost duše

Fyzická těla se skládají z látky: nedokážou jednat, myslet ani reagovat na svět, pokud je „neobývá“ duše, jejich vnímající síla. Duše je jediná substance v univerzu, která má schopnost vědomí, což je její zásadní kvalita. Další dvě kvality duše jsou energie a blaženost. Blaženost plně zakoušejí pouze osvobozené duše.

Džinisté jsou přesvědčeni, že všechny živé bytosti mají duši. Domnívají se rovněž, že celým univerzem prostupuje nekonečné množství jen okamžik žijících monád existujících bok po boku pevnějších životních forem, jako jsou rostliny, zvířata, lidé, nebeské a pekelné bytosti. Když živá bytost umírá, její duše se okamžitě převtě-

„Mravnost je naprosté odpuštění, pokora, přímost, čistota (osvobození od nenasytosti), pravdivost, strohost, sebezapření, nezaujatost a zdrženlivost.“

Umasvati,
Tattvarthasútra,
verš 9, 6

luje do jiného těla, nikoli nutně do těla stejného typu. Například člověk se nemusí převtělit do jiné lidské bytosti. Ačkoli duše nejsou z látky, rozšiřují se nebo smršťují, aby přesně odpovídaly velikosti a tvaru své současné tělesné formy. Stejně jako světlo lampy naplňuje různé velké místnosti, tak duše vyplňuje různě velká těla.

Duše jsou věčné, což znamená, že je nelze vytvořit ani zničit, a je pravděpodobné, že každá duše milionkrát projde všemi možnými vtěleními. Džinisté proto všeobecně prokazují úctu ke všemu živému v přesvědčení, že v předešlém životě mohli mít podobnou životní formu a že většina živých bytostí se v budoucích vtěleních může stát *siddhou*.

Podle džinistů mohou všechny živé bytosti (bez ohledu na svou velikost) trpět, protože všechno živé má duše, a tudíž vědomí. Způsobí-li někdo jiné duši bolest, vstupuje mu do duše *karma*. Z tohoto důvodu džinisté velmi dbají na to, aby se vystříhali jednání, který by mohli ostatním uškodit. Nejdůležitější etickou hodnotou džinismu je nenásilí; díky tomuto důrazu se džinisté těší dobré pověsti soucitných a tolerantních lidí. Nenásilí spojené s přesvědčením o všudypřítomnosti života stojí v pozadí mnohých charakteristických náboženských praktik (viz „Džinismus: Bohoslužby a svátky“). Džinistická nauka o nenásilí údajně inspirovala Mahátmu Gándhího v jeho mírovém protestu proti britské nadvládě za svobodu Indie.

Kosmologie

Džinisté věří, že kosmos je nestvořený a věčný. Je dualistický, sestává z vědomí (určovaného přítomností duší) a z toho, co vědomé není. Nevědomá je jak látka, tak aspekty,

kteří nejsou ani materiální, ani vědomé, například prostor, čas, pohyb a nehybnost.

Látka má tvar, barvu, chuť, vůni a hustotu. Z filosofického hlediska je džinistická látka jak trvalá, tak dočasná. Je trvalá, protože jsou trvalé fyzické atomy vytvářející materiální substance; nelze je stvořit ani zničit. Avšak látka je zároveň dočasná, protože substance s určitými kvalitami a mody, které vznikají spojením atomů, zanikají, jakmile se atomy rozpojí. A atomy se pak znovu spojí, aby vytvořily nové substance s jinými kvalitami a mody.

Džinistický kosmos je co do velikosti konečný, ale ohromně přesahuje lidskou představivost. Jeho tvar se občas popisuje jako dva bubny vzájemně balancující na svých vrcholech nebo jako lidská postava s rozkročenýma nohama a s rukama v bok. V základu kosmu je sedm říší pekla obývaných pekelnými bytostmi, jež trpí příšerná muka kvůli špatné *karmě*, která k nim přirostla v minulých vtěle-

Putující žebravé jeptišky netráví na jednom místě více než dva tři dny.

ních. Nad sedmi říšemi pekla je střední oblast, *mádhja loka*, nejmenší kosmická oblast a sféra lidského pobývání. Nad *mádhja loka* je sedm nebeských říší obývaných nebeskými bytostmi, jež žijí v přepychu a nádheře díky chvályhodné *karmě*, která jim připadla v minulých vtěleních. Na samém vrcholu kosmu je *siddha loka*, známá též jako *isatpragbhara* (lehce se zakřivující místo), kde duše osvobozené od *karmy* přebývají ve stavu *mókšy*.

Ze soteriologického hlediska je *mádhja loka* nejdůležitější kosmickou říší, protože v ní žijí lidé. Osvobození je možné jen z lidského vtělení, a to pouze v podobě askety. *Mádhja loka* prochází neustálými cyklickými fázemi podobně jako neustále se otáčející kolo. Existuje šest fází vzestupu, kdy je *mádhja loka* stále duchovnějši a lidské utrpení se snižuje. Poté následuje šest fází úpadku, během nichž duchovní čistota upadá a roste utrpení. Dvacet čtyři džinů se rodí a káže v *mádhja loka* během třetí

a čtvrté fáze každé poloviny cyklu. *Mókšy* lze dosáhnout jen v těchto fázích, poněvadž v ostatních obdobích společnost buď trpí natolik, že nedokáže přijmout možnost osvobození, nebo je natolik spokojená, že nechápe jeho nutnost. Džinisté věří, že náš svět vstoupil do páté fáze úpadku záhy po Mahávírově smrti. Jenom jediná oblast v rámci *mádhja loka* (zvaná *mahávideha*) zůstává vůči cyklu vzestupu a úpadku imunní. Neustále zde káže džin (v současnosti Simadhar Svami), takže *mókšy* tu lze dosáhnout kdykoli. Struktura a mechanismus kosmu vysvětluje, proč v současném světě není možné osvícení, avšak podněcuje náboženské úsilí možností znovuzrození v *mahávideha*.

Rodina a společnost

EMMA SALTER

Na světě je přes tři miliony džinistů, z nichž většina žije v Indii. Digambarové obývají převážně Deccan, Dillí, východní Rádžasthán a sousední Madhya Pradeš. Švétámbarové žijí převážně v Mumbaji, v Dillí, v Rádžasthánu, v Gudžarátu a v Madhya Pradeš. Džinistické komunity existují i ve východní Africe, v Evropě a v severní Americe.

Džinistická náboženská společnost je uspořádána do čtyř skupin: ženských asketů, mužských asketů, ženských laiků a mužských laiků. Tento vzorec údajně zavedl první džin Rišabha (zvaný též Adinatha) a stvrdilo jej následujících dvacet tři džinů. Začlenění asketických i laických společenství do džinistické náboženské společnosti ukazuje, že obě skupiny sdílejí totožný cíl duchovního osvobození.

Existuje celá řada džinistických sekt, z nichž většina je spojena s digambarským nebo švétámbarským džinismem. Většina z nich má své vlastní asketické a laické komunity. U počátku různých sekt často stáli reformátoři, kteří zavedli novou asketickou linii na základě reinterpretační určité nauky nebo praktiky. Například Lavadží v sedmáctém století založil sthanakvaskou větev švétámbarského džinismu poté, co se rozešel s Lonka Gacča, která se vrátila k uctívání obrazů.

Asketická společenství

Asketické komunity mají hierarchickou strukturu. Nejnižší stojí asketičtí novici. Duchovní vůdce asketického řádu se nazývá *áčárja*. *Áčárjové* a další vyšší asketi mohou mít

množství laických žáků i asketických následovníků. V průběhu džinistických dějin prošlo asketickou iniciací daleko více žen než mužů; většinou však mají nižší postavení než jejich mužští protějškové, i když jsou starší nebo prošly delší askezí. V dávných dobách procházely asketickým zasvěcením i děti. V moderních časech se askety mohou stát pouze dospělí, a to pouze se souhlasem nejbližších příbuzných.

Než je připuštěn k iniciaci, musí džinistický laik projít jedenácti stupni odříkání (*pratima*) pod dohledem *áčárjy*. Jejich součástí je složení pěti laických slibů (*anuvrat*) představujících méně přísnou obdobu asketických přísah. Obřad, při kterém je asketický novic plně zasvěcen, se nazývá *díkšá*. K oslavě a provedení asketického zasvěcení se společně schází asketické i laické společenství. Během *díkšá* má na sobě novic nádherné oblečení podobné svatebnímu rouchu a zachází se s ním jako se šlechticem. Tato poslední rozhazovačnost zvyrazňuje materiální oběť, kterou novic činí tím, že se vzdává veškerého vlastnictví a svazku se světským životem včetně rodinných styků. Novic skládá pět asketických přísah (*mahávrat*):

- nenásilí;
- pravdivost;
- nebrat nic, co nebylo darováno svobodně;
- celibát (v případě laika věrnost);
- zřeknutí se světského majetku (v případě laika omezení bohatství a vlastnictví).

Novic si nakonec z hlavy vytrhá vlasy jako symbol přijatého závazku vést asketický život. Zasvěcenec se

poté postí, dokud poprvé nevyrazí pro almužnu.

Aby splnili daný slib odříkání, asketi nemají stálý domov a na jednom místě smějí strávit jenom několik málo dní. V malých skupinách putují mezi městy a vesnicemi, kde od džinistických laiků dostávají milodary jídla. Nacházejí přístřešek v noclehárnách (*upašraja*), které výlučně pro ně staví laická komunita. Kvůli slibu nenásilí mohou chodit jediné pěšky, protože motorizovaná doprava může ublížit hmyzu a dalším malým stvořením, a své putování dočasně přerušují v monzunovém období (zhruba od července do října), kdy by cestováním riskovali, že poruší slib nenásilí kvůli přílišnému rozšíření hmyzu. Právě v tomto období jsou v trvalém kontaktu s laickým společenstvím. Z tohoto důvodu probíhá mnoho džinistických svátků, kterých se účastní asketi i laici, právě v monzunovém období.

Vzájemný prospěch

Džinističtí asketi se zříkají všech světských vazeb, ale nežijí v osamění. Jsou to naopak veřejné osobnosti, které jsou pod více méně neustálým dohledem svých laických následovníků. Nemají peněz a nesmějí si sami připravovat jídlo, protože udržují kontakt s laickými komunitami, na kterých závisejí ve svých materiálních potřebách. Naopak laičtí džinisté jsou na asketech závislí ve svých duchovních potřebách. Asketi laikům kážou (obvykle v místních *upašraja*) radí jim v náboženských záležitostech a dohlížejí na dodržování půstu a dalších předpisů. Laici rovněž duchovně získávají tím, že poskytují asketům jídlo a přístřeší. Podle laických džinistů jsou asketové hodni uctívání, poněvadž ztělesňují doktrinní poselství džinismu jako živoucí vzory náboženského ideálu.

Laická společenství

Džinistická laická společnost se člení podle sekt a kast. Vzájemné styky a sňatky mezi džinisty z různých sekt jsou v Indii vzácností; o trochu častější jsou v diasporálních komunitách, kde je větší potřeba solidarity. Sňatek mezi džinisty a hinduisty ze stejné kasty není v Indii nezvyklý. Džinistický svatební obřad a pohřební rituál se podobají svým hinduistickým protějškům. Džinisté jsou přesvědčeni, že náboženské kvality se soudí podle jediného chování, nikoli podle narození, takže kastovní členění má jen sekundárně společenský význam. V praxi však mnohé džinistické kasty zakazují džinistům z nižších kast asketickou iniciaci. Výjimkou je sťhanakvaský džinismus.

Kvůli závazku nenásilí nesmějí džinisté v zaměstnání způsobovat bolest dalším živým bytostem. Džinista například nikdy nepovede jatka nebo obchod s koženým zbožím. Kromě těchto omezení pracují džinisté ve všech profesích; v Indii jsou mnozí z nich obchodníci nebo finančníky.

V moderních dobách je vzácností, aby džinista skládal laickou přísahu, aniž by se chtěl v budoucnu stát žebravým mnichem. Praxe nenásilí nicméně silně ovlivňuje každodenní život. Džinisté jsou vegetariány. Někteří z nich rovněž nejedí brambory, protože se domnívají, že obsahují miliony malinkých životních forem, a kořenovou zeleninu, poněvadž její obdělávání může ublížit stvořením žijícím v zemi. Džinisté ve svých domácnostech obalují kochoutky mušelinovými vložkami na filtraci vody. Má se tím zamezit polknutí vodních organismů. (V zemích, kde voda z vodovodu není pitná, džinisté vodu převarují a filtrují ze zdravotních důvodů.) Nenásilí rovněž nabývá pozitivní podoby charitativních darů.

„Univerzum obývají všeliká stvoření, která se v kole znovuzrození rodí do různých rodin a kast podle provedených skutků ... Někdy se stanou vznešenými lidmi, jindy nedotknutelnými, červy, moly nebo ... mravenci.“
Uttaradhajana Súra

Bohoslužby a svátky

EMMA SALTER

V džinismu se bohoslužba soustředí kolem asketismu, poněvadž závazek odříkání a nenásilí je dle džinistů náboženským ideálem, který kázal Mahávíra a ostatní džinové. Laičtí džinisté uctívají askety a asketi uctívají své představené. *Panč Namaskara Mantra*, přednášená askety a laickými džinisty, vzdává hold všem asketům, od noviců až po osvobozené duše (viz „Džinismus: Věrouka“). Panuje přesvědčení, že asketi dospěli na cestě k osvobození (*mókša marg*) dále než laičtí džinisté, a tudíž dosáhli vyšší úrovně duchovní čistoty.

Uctívání asketů

Kdykoli se laický džinista setká s asketou, ať už při veřejném kázání nebo při osobním rozhovoru, provede rituál klanění (*guru-vandan*): dvakrát se před asketou pokloní k zemi a přednese krátkou modlitbu uctívání. Asketa mu poté obvykle požehná. Oddaní džinisté navštěvují asketické noclehárny každý den, aby vykonali *guru-vandan*. Teoreticky vzato džinisté nesměřují své uctívání k jedné konkrétní osobě, poněvadž všichni džinističtí asketi jsou stejným i představiteli džinistického náboženského ideálu. V praxi však často ctí určitého asketu jako svého zvláštního guru.

Uctívání džinů

Dvacet čtyři džinů byli dokonalí, osvobození asketové, kteří učili cestě osvobození a dosáhli *mókšy*, protože jsou nejdůležitějším předmě-

tem uctívání. Džinisté uctívají džiny rituály zvanými *pudža*. Jejich uctívání rovněž vyjadřuje bohatá tradice zbožných písní.

Švétámbarští džinisté z terapanthské a sthanakvaské sekty jakož i digambarští džinisté ze sekty taranapanthi nepoužívají při bohoslužbách obrazy džinů; nevěří, že by džinové tuto praxi ustanovili. Asketičtí i laičtí džinisté patřící k těmto sektám konají bohoslužby v prostých sálech (obvykle připojených k asketickým noclehárnám), uctívají džiny zpěvem *manter*, meditací a studiem písma. Je-li přítomen, může přednést hlavní téma starší asketický učitel; jindy jej mohou nahradit texty ze spisů.

V obou případech jsou ohniskem bohoslužby nauky džinů.

Ostatní švétámbarské a digam-barské sekty používají při bohoslužbách vyobrazení džinů. Obvykle jsou z mramoru nebo z kovu a zobrazují dvacet čtyři džinů, kteří jsou navzájem identičtí, mají robustní mužskou fyziognomii, široká ramena a útlý pas a vždy jsou zabráni v meditaci, ať už vsedě nebo vstoje. Symbol na podnoži každé sochy určuje identitu džina: například vyobrazení Mahávíry poznáme podle symbolu lva. Sochy Paršvany, dvacátého třetího džina, mají kobří baldachýn. Digambarové zobrazují džiny prosté a nahé, ukazují je v jejich asketické roli.

Švétámbarští džinové jsou vznešení tak, jak vypadali předtím, než se stali askety: ozdobení šperky, s královskými odznaky a zlatou nebo stříbrnou korunou. Digam-barské a švétámbarské chrámy jsou často velmi zdobné a krásné, obvykle zasvěcené jednomu džinovi, jehož socha je centrem chrámu. Ve velkých chrámech mohou také být vyobrazení dalších džinů a božstev s nimi spjatých.

Většina rituálních chrámových bohoslužeb nemá sborový ráz. Jeden prostý rituál (*daršan*) znamená pohlédnout na vyobrazení džina s pocitem úcty a pokory. Jiný rituál (*árta*) se obvykle provádí večer; na speciální podnos se při

Poutníci stoupající po schodech k svatyním na hoře Vindhjagiri v Šravana Belagola v Karnatace (jižní Indii).

něm pokládá pět malých svíček symbolizujících pět různých typů poznání. Věřící pak uvedou podnos před vyobrazením džina do kruhového pohybu po směru hodinových ručiček a zpívají liturgické hymny. Další rituál, který mnozí džinisté provádějí každý den, je „pudža osmi substancí“ (viz vložené pole na protější straně).

Jakožto osvobozené bytosti, které překročili světské záležitosti, se džinové ze své strany neúčastní pobožností. Bohoslužba jim nepřináší uspokojení, ani na ni neodpovídají projevy přízně. Navzdory tomu džinisté cítí k džinům nesmírnou lásku a úctu.

Nejdůležitějším ohledem džinistické pobožnosti je zbožný pocit věřícího bez ohledu na rituální vzorce nebo na přítomnost či nepřítomnost obrazu. Džinisté proto musejí provádět pobožnost sami, nikdo jiný to nemůže dělat v jejich zastoupení. Věci používané při rituálech nejsou obětmi džinům (kterým jsou k ničemu), nýbrž gesty odřeknutí se ze strany věřících. To je jeden z důvodů, proč asketové nemohou provádět chrámové rituály: nemají nic, a tudíž se nemohou ničeho zříci.

Svátky

Svátky jsou období, kdy laičtí džinisté provádějí společně pobožnosti; v tomto čase se často setkávají laické a asketické komunity. Většina džinistických svátků oslavuje určitou stránku života džinů: například *Mahávíra Džajanti* na přelomu března a dubna oslavuje Mahávírovy narozeniny. Džinisté sdílejí některé svátky s hinduisty a v polovině října slaví *díválí*. Avšak pro džinisty znamená *díválí* začátek nového rituálního a hospodářského roku a oslavu Mahávírova přestoupení do stavu *mókšy* a osvícení jeho žáka Gautamy.

Parjušan (nepomíjející) je důležitý švétámbarový svátek, poněvadž uzavírá starý rok. Probíhá v srpnu/září a trvá osm dní:

- džinisté v tomto období navštěvují svatyni častěji, než je obvyklé;

- někteří se před *parjušanem* postí, přičemž jejich půst vrcholí posledním dnem svátku při slavnostní hostině. Půst je důležitá a častá náboženská praktika laických džinistů. Kromě duchovního prospěchu může završení náročného půstu zlepšit i společenské postavení rodiny postící se osoby;

- obzvláště zbožní laici mohou pobývat s žebravým mnichem a plnit dočasné sliby askeze;

- někteří mohou putovat na svatá místa (např. na horu Šatrundžaja v Gudžarátu nebo Šravana Belagola v Karnatace);

- první tři dny *parjušanu* kážou asketi jednou, následujících pět dnů dvakrát denně. Čtvrtý až sedmý den se veřejně předčítá *Kalpasútra*, švétámbarový spis obsahující příběhy o dvaceti čtyřech džinech. Popis Mahávírova zrození druhý den čtení doprovází složitý rituál a velká slavnost;

- poslední den provádějí džinisté *pratikraman*, sborový rituál, kterým společně vyjadřují pokání a odčinění všech špatných skutků, jichž se dopustili během uplynulého roku. Pro zbožnější džinisty je *pratikraman* každodenní praktika;

- na konci *parjušanu* mnozí džinisté posílají pohlednice nebo e-maily svým příbuzným a přátelům a prosí o odpuštění všech špatných činů. Opravdový džinista nepřenáší do nového roku žádnou zášť ani sváry.

„Miccami dukkadam“
(„Nechť mé špatné skutky nemají důsledků.“)
John E. Cort

„Pudža osmi substancí“

Podoba rituálu se v různých džinistických komunitách lehce liší. Obvykle se provádí ráno po koupeli.

■ Při vstupu do svatyně se věřící pokloní před sochou džina a řekne „nisihi“ (odstupuji), čímž vyjadřuje, že nechal za sebou pozemský svět a vstoupil do posvátnosti chrámu.

■ Věřící pak třikrát obejde sochu po směru hodinových ručiček.

■ Švětámbarští džinisté pomažou sochu mlékem smíchaným

s vodou a za přednesu speciálních modliteb ji prostředníčkem pravé ruky potírají kafrem a santalovou silicí v následujícím pořadí: nejprve levý a pravý palec u nohy, pak pravé a levé koleno, pravé a levé zápěstí, pravé a levé rameno, temeno, čelo, krk, hrud' a pupek. Digambarští džinisté se svých soch nedotýkají; v této části rituálu sedí před podobiznou a přelévají vodu z jedné nádoby do druhé nebo míchají mléko a vodu a odříkávají modlitby.

■ Švětámbarové a digambarové položí k soše čerstvou květinu a kruhovým pohybem rozdmýchávají kadidlo z kafrové lampy.

■ Věřící provede radostný tanec, při kterém mává jačím ocasem.

■ Podívá se na džinovu sochu v zrcadle, které drží v ruce.

■ Položí hrst suché rýže na zvláštní podnos a vytvoří z ní svastiku (představující čtyři možná vtělení: do člověka, zvířete, nebeské nebo pekelné bytosti). Na rýžovou svastiku dá nějaké jídlo (obvykle sladkosti, ovoce nebo oříšky) a někdy i malý peněžní obnos.

■ Na konci rituálu věřící znovu řekne „nisihi“, může se na chvíli pohroužit do duchovní kontemplace a při odchodu obvykle zazvoní na zvonec.

Džinistka provádějící každodenní rituál „pudža osmi substancí“.

Odpovídající digambarský svátek nese jméno *dašalakšanaparvan* (Svátek desíti náboženských kvalit) a trvá deset dní:

● veřejně se přednáší deset kapitol z *Tattvarthasútry* (viz „Džinismus: Posvátné spisy“), čehož se aktivně účastní laici, poněvadž digambarských asketů je poměrně málo;

● ke konci svátku se provádí zvláštní *pudža* s květinami zasvěcená Anantovi, čtrnáctému džinovi;

● poslední den probíhají rituály smíření podobné obřadům při *parjušanu*.

Asketické praktiky

Asketickou iniciací zasvěcuje džinista život duchovnímu rozvoji. Každou asketovu aktivitu proto

Uctívání džinistický
áčárja s knihou
svého učení.

„Člověk, který
dodrží přísahu,
by měl pěstovat
přátelství ke všemu
živému, těšit se
odlišností
a důstojností
ostatních, mít
soucit s nuzáky,
s nízkými tvory
a nevíšmat si
domýšlivců.“

Umasvati,
Tattvarthasútra,
kapitola 7, verš 6

můžeme chápat jako jistou formu pobožnosti či náboženského známení. Po složení slibu, jímž se vzdávají světa, již asketové nemají ve společnosti žádnou světskou roli. Jejich majetek nahrazují věci nezbytné k asketickému životu. Pro digambaru je to košť vyrobené z přirozeně vypadlých pavích pér a nádobka na vodu. Digambarové nenosí oblečení; digambara doslova znamená „nebem oděný“, jinak řečeno „nahý“. V případě žen je nahota společensky nepřijatelná, což je jeden z důvodů, proč digambarové (na rozdíl od švétambarů) neuznávají, že by ženy mohly dosáhnout osvobození. Švétambarští asketi dostávají prosté bílé roucho, misku na almužny a košť vyrobené z přirozeně vypadlých chlupů z kravího ohonu. Asketický život neznámá jen vzdání se světských statků, ale i chutného jídla nebo pohodlného obydlí.

Z pěti asketických slibů je nejznámější závazek nenásilí: neublížit žádnému stvoření, jakkoli malému nebo nevýznamnému, skutkem, řečí ani myšlením, a nepřehlížet takové jednání u druhých. Asketi používají svých košťátek, aby před sebou jemně zametali cestu kvůli hmyzu. V období dešťů neputují, poněvadž riziko, že ublíží živému tvorů, je příliš vysoké. Terapantští a sthanakvaští švétambarové nosí roušku, aby dechem neublížili jemným vzdušným stvořením. Asketi dženisté přijímají pouze takové almužny, které odpovídají přísným etickým požadavkům, jídlo se před snědením prohlíží, zda neobsahuje hmyz a jiné nečistoty. Je zakázáno sbírat nebo pojídat milodary po setmění, poněvadž ohně na vaření by mohly zabít hmyz. Džinistický závazek nenásilí znamená rovněž poctivost, úctu a soucit s druhými.

● Prvními třemi položkami džinistické doktríny je omezení myslí, těla a řeči; lidé jich nesmějí používat k lehkovážným nebo bezbožným činům. Dalších pět bodů zajišťuje, aby džinista neublížil živým bytostem: ukládají opatrnost při chůzi, při mluvení, sbírání almužen, zvedání a pokládání předmětů a při provádění tělesné potřeby.

● Existuje šest povinností, které musí džinista v životě splňovat. Musí meditovat, aby dosáhl duševní rovnováhy (*samajika*); chválit dvacet čtyři džiny; uctívat starší askety (*guru-vandana*); kát se za škodlivé skutky (*pratikraman*); vzdát se tělesných potřeb při dlouhé meditaci (*kajotsarga*) a naplňovat specifické požadavky sebekázně (*pacckkhana*).

Džinisté věří, že asketické praktiky, ať už vnitřní nebo vnější, dokážou „spálit“ *karmu* připoutanou k duši. Vnitřní praktiky rozvíjejí duchovnost a řeší je šest povinných činností. K vnějším praktikám patří fyzické strádání. Nejběžnější je půst, jenž znamená buď naprosté hladovění po určité období, nebo jisté omezení (například jídlo pouze každý druhý den) či vystříhání se určitých typů jídla. Nejdramatičtější formou je *sallekhana* (záměrný půst až do smrtelného vyhladovění). Asketi průběžně meditují, aby si udrželi duchovní rovnováhu, která přináší lepší znovuzrození. Asketi smějí provést *sallekhana* pouze v případě, že již stojí tvář v tvář smrti kvůli vážné nemoci nebo pro svůj věk, a na celý postup musí dohlížet starší asketa. Několik málo asketů, kteří podstoupili *sallekhana*, se těší velké slávě.

Jsem džinistka

SAMANI CHARITRA PRAJNA

Óm. Bez duchovnosti život nemá význam.

Jsem džinistická jeptiška a džinismus vyznávám devatenáctým rokem. Vstoupila jsem do kláštera, když mi bylo osmnáct let. Džinistický asketický život je velmi prostý: mám dvě sady oblečení, jím čisté vegetariánské jídlo z ručně vyrobené misky, nic nevlastním (nemám žádný majetek ani žádná peníze na účtu), vzdala jsem se rodinných vazeb; a jsem šťastná, nikterak netoužím po materiálním bohatství.

Nestala jsem se jeptiškou, protože bych byla nešťastná. S rodiči, s dvěma sestrami a s bratrem jsem zakoušela neuvěřitelně šťastné okamžiky. Narodila jsem se v Chennai v jižní Indii. Můj otec je lékař a radiolog, matka je v domácnosti. V neděli jsme se vždy hodinu modlili a meditovali. Má rodina a náboženské prostředí, ve kterém jsem vyrůstala, na mě hluboce zapůsobily. Rodiče nejsou jen stoupcí džinistického náboženství, ale džinistické principy také v životě uplatňují. Jejich hluboká duchovnost a náboženské zánícení mě velmi ovlivnily.

Nakonec jsem začala lépe poznávat džinismus díky rozhovorům s mnoha džinistickými mnichy a jeptiškami, kteří navštívili Chennai. Zalíbil se mi jejich prostý způsob života. Po ukončení střední školy jsem se snažila získat svolení rodičů, abych mohla vstoupit do učiliště pro jeptišky. Musela jsem několik let vytrvat, abych rodiče přesvědčila o svém zánícení pro náboženský život: potřebovali se ujistit, že to opravdu chci. Přála jsem si pokojný, účelný, produktivní a kvetoucí život. Chtěla jsem něco neobyčejného, co by mi dalo pocit uspokojení a naplnění. Nakonec jsem zvolila tuto cestu. V džinistickém učilišti jsem nečetla pouze posvátné spisy, ale i srovnávací studie o jiných náboženských, filosofických a ideách. Dosáhla jsem titulu magistry srovnávacího náboženství a filosofie na Institutu Jain Visvha Bharati v Ladnunu v Rádžastháně. Toto studijní období mi pomohlo jasněji pochopit vlastní přesvědčení a hodnoty.

Po šesti letech výcviku mě duchovní guru Ačárja Tuli a Ačárja Mahapradžna v srpnu při setkání tisíců lidí vysvětlili. Byla to hluboce duchovní slavnost. Složila jsem sliby nenásilí, pravdy, nekradení, celibátu a nevlastnění. Jde o závazek na celý život spojený se sebekázní a sebeovládáním. Onoho dne jsem byla tak šťastná! Můj sen se naplnil! Seděla jsem u nohou svého guru a přijímala požehnaní na tuto novou cestu duchovního osvětlení. Oblékla jsem si bílou róbu. Oholili mi hlavu. Dostala jsem jméno „Samani Charitra Pradžna“.

Ačárja Tuli a Ačárja Mahapradžna založili samanský řád v roce 1980. Chtěli šířit a posilovat poselství nenásilí, míru a harmonie po celém světě. My džinisté věříme, že voda, vzduch, oheň, země a rostliny jsou živé bytosti. Přestože není možné být zcela nenásilný, snažíme se předejít násilí, které není nezbytné a které plodí naše skutky, slova a myšlenky. Ačárja Tuli zavedl

novou formu klášterního života. Způsob života *samana* či *samni* je velmi podobný životu mnicha nebo jeptišky v jiných klášterních komunitách, ale jsou zde jisté rozdíly. Například používáme dopravní prostředky, abychom na globální rovině vzdělávali a pozvedali lidský život a životní hodnoty.

Jakožto *samni* se můj život naprosto liší od života světského člověka. Každý den strávím čtyři až pět hodin meditací, modlitbami, zpěvy a čtením posvátných spisů. Dvakrát denně, před rozedněním a po setmění, přednáším modlitbu známou jako *pratikraman*, v níž prosím o odpuštění všem živým bytostem, jimž zároveň sama odpouštím; pokud jsem se nějak prohrěšila nebo jsem porušila některý ze slibů, kají se a utvrzuji v tom, že to již neučiním. Otevřeně přijímám své vady a omyly a snažím se zlepšit sebe sama.

Každý den provádím meditaci *prekša*. Touto hluboce vědeckou technikou se snažím přetvářet svou vnitřní osobnost; je známo, že má významný vliv na endokrinní systém: mění totiž stav biochemických látek a vyrovnává hladinu hormonů. Tato technika mi velmi pomáhá, umožňuje mi vyloučit negativní emoce a obnovit pozitivní kvality. Meditací se uvolňuji a zklidňuji si duši. Jakožto *samni* nejím a nepiji před rozbřeskem a po setmění. Tento náboženský rituál se zakládá na vědě, která ukázala, že pro dobré zažívání je zapotřebí slunečního světla.

Kromě každodenních praktik meditace a modlitby slavím jednou za rok osm výjimečných dní duchovního povznesení a povýšení mé duše. Tento svátek se nazývá *parjušan* („být blíž své duši“) a neslaví jej pouze mniši a jeptišky, ale celá džinistická společnost. Posloucháme kázání, ve dne a v noci se postíme, žijeme prostým životem v sebekázní a vzdálení materiálnímu světu. Obzvláště významný je poslední den *parjušanu*, kdy si připomínáme všechny své omyly a hříchy a prosíme o odpuštění od těch, vůči nimž jsme se prohrěšili, a odpouštíme těm, kteří se prohrěšili vůči nám.

Džinismus zdůrazňuje proces očišťování sebe sama. Veškeré mé úsilí se zaměřuje na osvobození duše z područí *karmy*.

Jako *samni* deset měsíců v roce intenzivně cestuji po Indii a do zámoří, abych přednášela na univerzitách, na vysokých školách, na národních a mezinárodních konferencích a hovořila před různými asociacemi. Často jsem se účastnila mezináboženských diskusí a rozhovorů. Vedla jsem řadu táborů, workshopů a seminářů o zvládání stresu, ovládání vzteku, o správné životosprávě a zdravotních obtížích (jako je cukrovka, vysoký krevní tlak, úzkost, obezita, alergie a srdeční příhody). Často jsem se setkala s ohromující reakcí lidí různého věku, poněvadž jsem jim pomohla zmírnit jejich fyzické, mentální a emoční neduhy. Zbytek času trávím v přítomnosti svého guru. Sama jeho posvátná přítomnost vyjasňuje mnohé pochybnosti a problémy.

Jsem velmi šťastná, že jsem zasvětila celý svůj život dobré věci, a že jsem se stala šířitelem poselství nenásilí a náboženství zaměřeného na duši, které prosazuje lidské hodnoty.

Džinismus v moderním světě

EMMA SALTER

Džinismus je dynamické náboženství, které si v moderním světě podržuje význam schopností odpovídat na společenské změny a na vědecké a technologické inovace. Někteří džinisté modernizaci vítají, jiní dávají přednost zavedeným tradicím; různé úhly pohledu občas způsobují napětí. Zhruba sto tisíc džinistů žijících za hranicemi Indie se musí potýkat s dalšími problémy, poněvadž asketové, kteří mají v náboženských praktikách laických džinistů životně důležitou roli, smějí putovat pouze pěšky, a nevyrážejí tedy za hranice Indie.

Společenské proměny a modernizace

Měnící se společenské hodnoty ovlivnily tradiční džinistické praktiky. Většina džinistických sekt dnes například nepřipouští, aby asketické zasvěcení podstupovaly děti. Džinisté se občas snaží dokazovat platnost džinistických nauk odkazem k současným sociálním tématům: spojují například vegetariánství se zdravým způsobem života a nenásilí s kulturní tolerancí. V roce 1992 vydal L. M. Singhvi *Džinistickou deklaraci o přírodě* hlásající ekologické přínosy džinismu. Tyto modernistické pohledy na džinistickou nauku nenásilí přirůstají k tradičnímu doktrinálnímu významu, aby zaujaly současnou společnost.

Džinismus musel odpověď také na vědecké objevy. Někteří džinisté se domnívají, že věda dokazuje

pravdivost džinistické nauky, a tudíž i autoritu džinů, poněvadž džinistické nauky o tom, že se látka skládá z částic, odpovídají vědeckým objevům o atomech. Tam, kde je věda a džinistická nauka ve sporu (např. v případě struktury kosmu), se džinisté musejí rozhodnout, zda přijmou vědecký objev a vyloží doktrinální názory jako mytické, nebo odmítnou vědecký objev a přidrží se džinistického přesvědčení.

Technologický vývoj přinesl džinistům nová etická dilemata. Někteří pokrokoví mniši používají při kázáních mikrofony, aby je slyšelo celé shromáždění. Jiní mniši elektrické vybavení odmítají, protože elektřina může ublížit jemným vzdušným stvořením. Díky rozvoji tisku a informačních technologií je džinistická literatura stále více přístupná širokému čtenářstvu včetně laických džinistů i nedžinistů. Podle některých džinistů se tím podporuje porozumění džinismu; jiní mají obavy z nesprávného výkladu posvátných spisů nebo z neuctivého zacházení s nimi. Modernizace džinisty rovněž nutí k tomu, aby nově uvažovali o důvodech některých náboženských praktik: většina laických džinistů dnes například žije v domech a bytech, kde jídlo po setmění patrně neznamená nebezpečí pro hmyz. Pokud džinisté nejedí po západu slunce, zdůvodňují to spíše disciplínou a úctou k tradici než plněním slibu nenásilí.

Mnozí džinisté jsou dnes velmi vzdělaní a intelektuálně vytříbení a mají hloubavé myslí. Náboženské rituály, které nemají jasný smysl, je nemusejí uspokojovat. V Indii i v zahraničí však vzniká řada nezávislých vzdělávacích center, které džinisty poučují o džinismu a oživují jejich náboženské zanícení vysvětlením doktrinálních důvodů